

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ATEİST FORUMLARDA İSLAM DİNİNE YÖNELİK
İLERİ SÜRÜLEN ELEŞTİRİLER

Hazırlayan
Tuba AKGÜN

DENİZLİ, 2024

T.C.
PAMUKKALE ÜNİVERSİTESİ
İSLAMİ İLİMLER ENSTİTÜSÜ
FELSEFE VE DİN BİLİMLERİ ANABİLİM DALI
MANEVİ DESTEK VE REHBERLİK TEZSİZ YÜKSEK LİSANS PROGRAMI

ATEİST FORUMLARDA İSLAM DİNİNE YÖNELİK İLERİ SÜRÜLEN
ELEŞTİRİLER

TEZSİZ YÜKSEK LİSANS DÖNEM PROJESİ

Tuba AKGÜN

Proje Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Enstitü Anabilim Dalı : Felsefe ve Din Bilimleri
Tezsiz Yüksek Lisans Programı: Manevi Destek ve Rehberlik

TUBA AKGÜN tarafından hazırlanan “**ATEİST FORUMLARDA İSLAM DİNİNE YÖNELİK İLERİ SÜRÜLEN ELEŞTİRİLER**” adlı tezsiz yüksek lisans dönem projesi danışmanlığında hazırlanmış olup **09.01.2024** tarihinde son kontrolü yapılarak Pamukkale Üniversitesi İslam İlimler Enstitüsü Felsefe ve Din Bilimleri Manevi Destek ve Rehberlik tezsiz yüksek lisans dönem projesi olarak kabul edilmiştir.

İmza

Danışman
Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Yönetim Kurulu'nun .....tarih ve ..... sayılı kararıyla onaylanmıştır.

Enstitü Müdürü

BEYAN

Bu projenin tasarımı, hazırlanması, yürütülmesi, araştırmalarının yapılması ve bulgularının analizlerinde bilimsel etiğe ve akademik kurallara özenle riayet edildiğini; bu çalışmanın doğrudan birincil ürünü olmayan bulguların, verilerin ve materyallerin bilimsel etiğe uygun olarak kaynak gösterildiğini ve alıntı yapılan çalışmalara atıfta bulunulduğunu beyan ederim.

Tuba AKGÜN

ÖNSÖZ

Günümüzde artan kitle iletişim araçlarının kullanımı ile birlikte bilgiye erişim kolaylaşmıştır. Bu erişimin kolaylaşmasının faydaları olduğu kadar dezavantajlarının da olduğu muhakkaktır. Bu anlamda her türlü ideoloji kısa zamanda pek çok insana eş zamanlı fikirlerini sunabilme, muhataplarını etkileyebilme fırsatı elde etmiştir. Sanal ortamda her ne kadar olumlu gönderi ve paylaşımlar daha yaygın üretilse de; bilindiği üzere bir binayı yapmak aylar alırken yıkım dakikalar içinde gerçekleşmektedir. Bu tahribatı engellemek için olumsuz içeriklere karşı bir duruş sergilemeli bilinç üretmeliyiz. Bu sebepten çalışmamızda ateizmin savunuculuğunun yapıldığı internet sitelerinde temel dayanak noktaları, ateizmin dine ve dindarlara yönelik temel eleştirileri ele alınmıştır.

Çalışmamızın ilk bölümünde ateizmin tanımı, tarihçesi ve çeşitleri üzerinde durulmuştur. İkinci bölümde ise ateizmi savunan sitelerde, en çok karşılaşılan soru ve eleştirilere değinilmiştir. Bu çalışmanın ortaya konulması yolunda henüz yüksek lisans ders aşamasında iken beni çalışmaya cesaretlendirip tez konusu ve yöntemi noktasında sürekli yönlendirmelerde bulunan, konu seçimime doğrudan etki ederek danışmanlığımı üstlenen Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK hocama teşekkür ediyorum. Çalışmanın seyrine etki eden önemli fikrî temasları ve yönlendirmeleri ile kendisinden önemli ölçüde faydalandığım Seher ŞİMŞEK hocama, yüksek lisans ders döneminde akademik yazım ve etik ile kaynaklara ulaşma ve kullanma konularında tecrübesinden faydalanma imkânı bulduğum Dr. Arş. Gör. Yasin BOSTAN hocama teşekkürü bir borç bilirim.

Tuba AKGÜN

Denizli – 2024

Pamukkale Üniversitesi İslami İlimler Enstitüsü Tezsiz Yüksek Lisans Proje Özeti

Projenin Başlığı: Ateist Forumlarda İslam Dinine Yönelik İleri Sürülen Eleştiriler	
Projeyi Hazırlayan: Tuba AKGÜN	Danışmanı: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Kabul Tarihi: 09.01.2024	Sayfa Sayısı: vii + 28
Anabilim Dalı: Felsefe ve Din Bilimleri	Programı: Manevi Destek ve Rehberlik
<p>Gelişen teknoloji kullanımı ile birlikte insanların bilgiye erişimi kolaylaşmış, bu durum aynı zamanda doğru bilgiye ulaşmayı zorlaştırmıştır. İnternet siteleri, portallar, forumlar, bloglar gibi sanal ortamlarda insanların her konuda düşüncelerini bilimsel, rasyonel kanıtlara başvurmaksızın paylaşması, bir nevi sanal açık oturum şeklinde düşüncelerini yaygınlaştırması bilginin yayılmasını kolaylaştırmıştır. Ancak rasyonel kanıtlara, bilginin doğru olup olmadığına bakılmaksızın düşüncelerin bu platformlarda kolayca yaygınlaşması, ateizme yönelik düşünceleri savunan kişilerin dikkatini çekmiş, bu tür forumlar teizme, özellikle de İslam dinine yönelik yaygın eleştirilerin odağı olmuştur. Teistik dinlerin tutarsızlığı, Tanrı'ya inanmamanın gerekçeleri, sosyal hayatta dinin koyduğu kuralların adaletsizliği, erkek-kadın eşitsizlikleri temel alınarak bu tür forum ve sitelerde ateizmin reklamı yapılmakta, ateistlik düşüncenin özgürlükçü bir yaklaşım olduğu savunularak gençlere dinsizlik aşılacaktır. Çalışmamızda ateist sanal ortamlarda teizme özellikle de İslam dinine yönelik eleştirilerinin temelini oluşturan sorular ele alınıp bu soruların doğru olup olmadığı kısaca değerlendirilecektir.</p>	
Anahtar kelimeler: Ateizm, Deizm, Dinsizlik, Din, Bilim.	

Title of the Project: The Basic Basis of the Criticisms Made Against the Religion of Islam in Atheist Forums	
Author: Tuba AKGÜN	Supervisor: Doç. Dr. İsmail ŞİMŞEK
Date: 09.01.2024	Nu. of pages: vii + 28
Department: Philosophy and Religious Sciences	Subfield: Spiritual Support and Guidance
<p>With the use of developing technology, people's access to information has become easier, but this has also made it difficult to access accurate information. In virtual environments such as portals, forums and blogs, people share their thoughts on every subject without resorting to scientific, rational evidence and disseminate their thoughts in the form of a virtual open session, which has facilitated the spread of information. However, the easy dissemination of ideas on these platforms, regardless of rational evidence and whether the information is correct or not, has attracted the attention of people who defend atheism, and such forums have become the focus of widespread criticism against theism, especially the religion of Islam. Atheism is advertised on such forums and sites based on the inconsistency of theistic religions, the reasons for not believing in God, the injustice of the rules imposed by religion in social life, and inequalities between men and women, and young people are indoctrinated into irreligion by arguing that atheistic thought is a libertarian approach. In our study, the questions that form the basis of criticism of theism, especially the religion of Islam, in atheist virtual environments will be discussed and evaluated whether these questions are correct or not.</p>	
Keywords: Atheism, Deism, Irreligion, Religion, Science.	

İÇİNDEKİLER

ÖNSÖZ	iii
ÖZET	iv
ABSTRACT.....	v
SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ	vii
GİRİŞ.....	1
I. Araştırmanın Konusu ve Amacı	1
II. Araştırmanın Kaynakları	2

BİRİNCİ BÖLÜM

ATEİZMİN TANIMI, TARİHÇESİ, ÇEŞİTLERİ

1.1. Ateizmin Tanımı	4
1.2. Ateizmin Tarihçesi	5
1.3. Ateizmin Çeşitleri	7

İKİNCİ BÖLÜM

ATEİST SİTELERDE SIK SORULAN SORULAR

2.1. Sosyal Medya Ve Ateist Söylemler	9
2.2. Ateist Forumlarda İslam Dinine Yönelik İleri Sürülen Eleştiriler	15
Sonuç	25
KAYNAKÇA	27

SİMGE VE KISALTMALAR DİZİNİ

a.s.	: aleyhi's-selâm
b.	: bin, ibn (ođlu)
bk.	: bakınız
bs.	: baskı, basım
c.	: cilt
çev.	: çeviren
ed.	: editör
h.	: hicrî
Hz.	: hazreti
İFAV	: İlahiyat Fakültesi Vakfı (Marmara Üniversitesi)
İSAM	: İslâm Araştırmaları Merkezi
m.	: miladî
M.Ü.	: Marmara Üniversitesi
ö.	: ölümü
s.	: Sayfa, Sayı
TDV	: Türkiye Diyanet Vakfı
thk.	: tahkik
ts.	: tarih yok
vb.	: ve benzeri

GİRİŞ

1.Araştırmanın Konusu ve Amacı

Bilim ve teknolojinin baş döndürücü bir hızla ilerlemeye devam ettiği bir çağda yaşıyoruz. Son yıllarda internet temelli sosyal ağların kullanımının artışı ile birlikte tabir yerindeyse dünya küçük bir köy haline gelmiştir. İlerlemenin yıllara yayılan seyri kısa zamanda büyük yol kat etmiştir. Bu seyir insan hayatına pek çok fayda sağladığı gibi pek çok sorunla da yüzleşme mecburiyeti doğurmuştur. Modern dünyanın bilime rasyonaliteye dayandırdığı anlam arayışı çabası inanç ve ahlakla ilgili konularda yeterli gelmediği gibi zaman içinde var olanı da tahrip etmeye, bozmaya başlamıştır. İnsanlara ateizm, deizm, panteizm gibi farklı tanrı tasavvurları ile reçeteler sunulmaktadır. Mevcut reçeteler o an için kişiyi tatmin etse de, uzun vadede bir iyileştirme sağlayamamaktadır. Aksine insanın doğal yaşam akışı içerisindeki var olma gayretini değersizleştirmektedir. Bu tasavvurlar insanımızı ve özellikle gençlerimizin yaşadığı sıkıntılarda, iç buhranlarında, bir yaratıcıya inanıp dertlerine çare aramak yerine sürüklendikleri uçurumu derinleştirmektedir.

Yaratıcı ile bağ kurmak, aşkın bir gücün bizi gördüğü ve duyduğu fikriyle teselli olmak, yaşadığımız hayatı anlamak ve anlamlandırmak, yaşam gayretimizin en büyük dayanak noktasıdır. Bir eseri en iyi tanıyan tarif eden o eseri yapan meydana getirendir diye düşünecek olursak, insana, hayvan ve tabiata dair yaratılış mahiyetlerini de en iyi bilen onu yaratandır. Gönderilmiş kutsal metinler ve peygamberler bu doğrultuda fitri birer yön gösterici olmuştur. Evrensel yasaları Allah'ın yaratılmışlar için koyduğu kanunlar olarak düşündüğümüzde hiçbir şey tesadüfen ve sebepsiz yaratılmamıştır. Geçmişten bugüne kadar düşünce yolculuğunda pek çok filozof, din adamı, bilim insanı bir yaratıcının var olduğu fikrine ulaşsa da; Tanrı'nın olmadığı ya da Tanrı'ya gerek olmadığı türünden tezlerde var ola gelmiştir. Yaratıcı bir kudretin kabul edildiği teistik düşünceye karşı üretilen bu fikir akımlarında başı çeken inkâr ve inkârcılık; bir diğer deyişle teizm karşıtlığı yani ateizmdir.

Değişen üretim ilişkileri, aile standartları, eğitim sistemleri ve tabi ki teknolojik ilerlemeler birey olarak güçlü olmayı, hep ayakta kalmayı, hakkını aramayı bir çeşit başkaldırıyı destekler hale gelmiştir. Bu başkaldırı fikri; aykırı düşüncelere dikkati çekmiştir. Sosyal ağlarda içerik üreticilerinin farklı olmak ve yeni tarzlar üretmek üzerine kurguladıkları yaşamlar, sadece görüntüde beğeni ve takipçi toplamakla kalmamıştır. Futbolcu, şarkıcı, manken, oyuncu olarak tanımladığımız insanlar dahi sadece icra ettikleri işleri ile değil farklı giydikleri, farklı yedikleri, farklı yaşadıkları ve farklı düşündükleri her şey ile insanlar üzerinde etki alanı oluşturmaktadırlar. İşte bu etki onları icra ettikleri meslekten ziyade

“influencer (etki sahibi)” konumuna taşımıştır. Hem fenomen diyebileceğimiz sosyal medya kullanıcılarının oluşturduğu olumsuz din algısı hem de özellikle dinin ve dindarlığın olumsuz propagandasını yapmak amacıyla açılmış bloglar, forumlar, video içerik siteleri din dışılığı bir ayrıcalık ya da fikir özgürlüğü olarak insanlara sunmuş, bu mecradaki varlığını hırçın bir hak arayışına dönüştürmüştür. İşte tam da bu noktada bizim üzerimize düşen hak arayışı veya fikir özgürlüğü sunulan bu içeriklere karşı bir bilinç oluşturmaktır. Savundukları görüşlerin doğruluğunu irdelemek, deliller sunmak, gerçek olan bilgiyi yaymak bu konuda kendini geliştirmiş bireylerin ve alanında uzman din bilginlerinin görevi olmalıdır. Keza İslam düşünce tarihinde de “usulud-din”, kelim ilmi ya da İslam felsefesi gibi ilim dalları sayesinde batıl ve yanlış düşüncelerle mücadele edilmiş; hakikat anlatılmaya çalışılmıştır.¹

Sağlam bir inanca sahip olmak, imanımızı muhafaza etmek ne kadar önemliyse bizi bu çizgiden uzaklaştıracak, akılları karıştıracak, farklı düşünce akımlarını da tanımak, faaliyetlerini takip etmek, yanlış bilgiyi tespit edip doğrusunu anlatmak o kadar önemlidir. Zira düşmanla mücadele edebilmek için onu iyi çözümlenmek adımlarını takip edebilmek gereklidir. Ateist düşüncenin de farklı internet sitelerinde, youtube içeriklerinde ve sohbet forumlarında pek çok insana ulaştıkları, kendileri gibi düşünen insanlara da fikri destek sağlayıp çoğunluk etkisi bıraktıkları bilinmektedir. Çalışmamızın amacı da ateist forumlarda genelde inanca yönelik özelde İslam dinine yönelik üretilen içeriklere, sosyal medya faaliyetlerine ve kullandıkları yöntemlere değinilecektir. Ateizmin internette var olduğu etki alanına dair bilinç oluşturmak, inancımızı zararlı etkilerinden muhafaza etmek için sordukları sorulara ve ileri sürdükleri eleştirilere değinilmiştir.

2.Araştırmanın Kaynakları

Araştırmanın hazırlanması sırasında bazı internet sitelerinden, online dergi içeriklerinden, youtube videolarından, ateizm derneklerinin web sitelerinden faydalanılmıştır. Bu sayfalar içeriklerini bizzat ateizm savunucusu kişilerin sordukları soruları derleyip onlara cevap veren metinler şeklinde paylaştıkları gibi ateizme karşı yapılan eleştirilere cevap niteliğinde diyaloglar, görsellerle desteklenmiş slogan ifadeler ve bilimsel çalışmaların kaynak gösterilmesi gibi yollara başvurarak sunmuştur. Biz sadece adı belirtilmiş birkaç site, ya da forum bilgilerini paylaşmak yerine, arama motoruna ateistlerin dine veya “İslam dinine eleştiri getirip içerik üreten siteler ve faaliyetleri” olarak arattığımızda karşımıza çıkan sayfalardaki çalışmalara yer verdik. Ayrıca ateizmin soru ve eleştirilerine cevap niteliğinde faaliyetle yapan, dini inancı savunan sitelerden de bilgi edinilmiştir. Araştırmanın içinde;

---

¹ Temel Yeşilyurt, *Çağdaş inanç problemleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 20.

“Ateist Canavar, Topluca Derlenmiş Ateist Soruları”²,

“Evrım Ağacı, Ateizmin En Kuvvetli Argümanları”³,

“Ateist Dergi”⁴,

“Bilim Ve Yaratılış Ağacı, Bir Ateistin Müslümanlara Soruları”⁵,

“İsa Erdoğan, Ateist Soruları Ve Kesin Cevaplar”⁶,

“İmam Hatipleri Deist Yapan 100 Soru”⁷,

“Kafa Tv, Celal Şengör İle Olmasaydı Ne Olurdu”⁸,

“Altay Cem Meriç youtube kanalı”⁹

“Kariketaist Facebook hesabı”¹⁰

“Sözler Köşkü”¹¹ gibi web sitelerinden faydalanılmıştır. İçerik olarak paylaşılan video, sunu ve metinlerden istifade edilmiştir.

---

² “Topluca Derlenmiş Ateist Soruları”, *Ateist Canavar*, (blog), 03 Ekim 2017.

³ “Ateizmin En Kuvvetli Argümanları, Kanıtları Nelerdir? | Soru & Cevap”, *Evrım Ağacı* (Erişim 03 Aralık 2023).

⁴ *Ateistdergi.com*, *Ateist Dergi 18. Sayı - Ekim 2016: Ateist Dergi 18. Sayı - Ekim 2016* (Ateist Dergi, 2016).

⁵ “Bir Ateistin Müslümanlara Soruları”, *Dr. Kurtuluş Berzan* (Erişim 03 Aralık 2023).

⁶ İsa Erdoğan, “Ateist Soruları ve Kesin Cevaplar”, *İslami Bilgiler* (blog), 01 Kasım 2021.

⁷ “İmam hatipleri deist yapan 100 soru... “Ya Hıristiyan Veya Ateistler Haklıysa?” (18 Nisan 2018).

⁸ “Evrım Olmasaydı Ne Olurdu? | Celal Şengör İle Olmasaydı Ne Olurdu”, haz. KAFA TV.

⁹ “Altay Cem Meriç - YouTube” (Erişim 09 Aralık 2023).

¹⁰ “Karikateist” (Erişim 08 Aralık 2023).

¹¹ “Ateistlerin soruları - Google’da Ara” (Erişim 03 Aralık 2023).

BİRİNCİ BÖLÜM

ATEİZMİN TANIMI, TARİHÇESİ, ÇEŞİTLERİ

1.1. Ateizmin Tanımı

Felsefe tarihi boyunca Tanrı-evren, tanrı-insan ilişkisini belirlemede teizmin yanında deizm, panteizm, pan-enteizm gibi farklı tanrı tasarımı ve tasavvurları da söz konusu olmuştur. Fakat söz konusu bu Tanrı anlayışları dinsel bir niteliğe sahip olup, insanların günlük yaşamlarını düzenlemeye yönelik olmaktan çok, felsefi düzeydeki bir takım teorik anlayışlar olarak kalmıştır. Ayrıca bu tanrı anlayışları teizm kadar köklü bir geleneğe sahip olmadıkları gibi insanların düşünce, eylem ve duygu dünyalarını belirlemede teizm kadar etkili olmamışlardır. Genel bir ifadeyle söyleyecek olursak, tanrı ile kurulan ilişkinin insanlık tarihinde biri teizm diğeri ise onun karşıtı olan ateizm olmak üzere iki ana mecrada geliştiğı söylenebilir.”¹²

İçinde yaşadığımız dünyada geçmişten bugüne kadar insanoğlu tanrı ile olumlu ya da olumsuz bir bağ kurma ilişkisinin içinde kendini bulmaktadır. Yeni doğan bir bebeğın dahi güvenme bağlanma ve sığınma güdüleriyle bir manevi destek araması bu bağ kurmanın temelini oluşturmaktadır. Yaş aldıkça bu manevi destek ve güç ihtiyacını kimi zaman bir Tanrı tasavvuru ile kimi zaman bir eşyayı kutsayarak kimi zaman güçlü otoriteler ve yöneticilere itaat yoluyla gidermeye çalışmıştır. Hayatı anlamlandırmak için bir dine ihtiyaç duyulmuş o dinin öğretileri sayesinde aşkın âlem ile bağ kurarak manevi tatmin ve teselli olunmuştur. Bu anlam arayışı teizmin güçlenmesine inanç ve düşünce itibari ile çoğalmasına gelişmesine sebep olmuştur. Tam da bu noktada teizme karşı ateizmin ortaya çıktığını söyleyebiliriz.

Bilindiğı gibi ateizm, teizm kavramında olduğı gibi Yunanca Tanrı anlamına gelen *theos* kelimesinin önüne *a* ön takısının gelmesiyle oluşan *theosu* yani tanrıyı olumsuzlamak demektir. Buna göre *theos* kelimesi, nasıl ki sonuna gelen *izm* ile birlikte Tanrıçılık, Tanrıya inanmayı ifade ediyorsa, aynı şekilde bunun olumsuzlaması olan ateizm ise ona inanmamayı ifade eder.¹³ İslam düşünce geleneğinde Allah’ın varlığını kabul etmeyenlere, inkârcı, dehri, zındık gibi kavramlar kullanılmaktadır.¹⁴ Günümüzde ise Tanrı tanımaz, inançsız ve ateist kelimeleri kullanılır. Batı dillerinin çoğunda kullanılan ve genellikle Tanrı hakkında düşünmenin belli başlı akımlarına ad olan terimler genellikle ya Yunancadan alınan “Theos”

¹² Ferit Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Bir Deneme”,

¹³ İsmail Şimşek, *Ataizmden Ateizme Tanrı Ve Yanılgılar*, (Ankara, Eski Yeni Yayınları, 2020), 16

¹⁴ Orhan Hançerlioğlu, *Felsefe Sözlüğü*, (İstanbul, Remzi Kitabevi, 1993), 437

dan ya da Latincedeki “Deus” dan türetilmiştir.”¹⁵ “Ateizmin tanımı olarak şu şekilde kullanıldığını görüyoruz: Kâinatı incelerken, Allah’ı ve ruhu inkâr ederek, duyuların ve deneylerin verilerinden başka hiçbir bilgiyi kabul etmeyen ve âlemin, tesadüfün birtakım kombinezonları ile meydana geldiğini kabul ve iddia eden felsefi görüştür.”¹⁶

Kavramsal alt yapısını teizm karşıtlığından alan ateizmin tam bir tanımını yapmak güç görünmektedir. Yukarıda da bahsedildiği gibi temel karşılığını Tanrıtanımazlıktan alan bu kavram genel olarak evreni, kainatı, canlıları yaratan bir yaratıcının olmadığı fikrini teistik düşünceye karşılık ateistik düşünceyi savunan bir felsefi görüş ya da düşünce yapısı olduğu söylenebilir. Buna rağmen ateizmin bir felsefi görüş olduğunu söylemek tamamen doğru bir tanımlama değildir. Çünkü ateizm yaratıcı olarak bir Tanrının varlığını, ilk muharriki inkâr edebilecek kadar bir delil veya kesin ispat ortaya koyamamıştır.

“Ancak kâinattaki olayları maddenin kendisi ile açıklama yoluna gitmiştir. Nihai sebebi inkâr suretiyle değil, bu gerçekleri tahrif ve amaçlarını saptırmak suretiyle ilmen inkârı mümkünmüş gibi göstermeye çalışır. Bu itibarla inkâr, gerçeğin tahrif edilmesi demek olur.”¹⁷

Sonuç olarak, Tanrının varlığını reddeden, tanrıyı yaşamına sokmayan, Tanrının varlığına ilgisiz kalan kimselere ateist; ait oldukları bu düşünceye de ateizm denir.

1.2.Ateizmin Tarihçesi

Tarihsel süreçte ateizmin ne zaman ve nasıl ortaya çıktığını tespit edebilmek için ateizmin tarihçesini İlkçağ, Yeniçağ ve Modern Çağ ateizmi olmak üzere üç döneme ayırabiliriz.”¹⁸

İlk çağ felsefesi deyince ilk akla yunan felsefesi gelse de eski yunan kültürünün dışında Mısır, Mezopotamya, Pers, Roma kültürlerinin de etkisi olmuştur. Tales, Demokritos Epiküros gibi filozoflar inançsızlığı ve Tanrının yokluğunu ilk ortaya atan düşünürlerdir. “Maddeyi bütün varlıkların kaynağı ve yaratıcısı olarak gören, maddeci ateizmin ilk temsilcisi, Yunanlı filozof Demokritos’tur. Ondan sonra bu düşünceyi diğer bir filozof Epiküros geliştirmiş ve Epikürcüler diye bilinen felsefi ekolü kurmuştur.”¹⁹

¹⁵ Mustafa Sinanoğlu, “İlhâd”, *Türkiye Diyanet Vakfı İslam Ansiklopedisi*, 22.Cilt,(İstanbul, 2000), 92

¹⁶ S. Hayri Bolay, *Felsefi Doktrinler Sözlüğü*,(İstanbul, Ötüken Yayınlar, 1979), 128

¹⁷ Necip Taylan, *İslam Düşüncesinde Din Felsefeleri*,(İstanbul, Marmara Üniversitesi Yayınları, 1997),37

¹⁸ Aydın Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm*, (İstanbul, Furkan Yayınları, 2001),20

¹⁹ Macit Gökberk, *Felsefe Tarihi*,(İstanbul, Remzi Kitabevi, 2000), 38, 96.

Yunandaki Tanrı tasavvurunun günümüzdeki gibi bir ateizm fikrinden ziyade inançsızlık olarak ifade edilmesi daha doğru olur. Çünkü antik Yunanda da çok-Tanrıcılık ya da mistik tanrı anlayışlarının olduğu bilinmektedir. Epikür-Demokritos ve Sofistlerin materyalizmden destek alarak inançsızlığı temellendirdikleri gibi dönemin çok Tanrılı inanışlarına ve halkın çağ dışı inanışlarına tepki olarak ortaya çıktığı da bilinmektedir.²⁰

Orta çağda ise batıda hâkim olan skolastik düşüncenin etkisiyle sistematik bir ateizm düşüncesinden bahsetmek zordur. Varsa da daha bireysel ve dağınık olarak varlığını sürdürmüştür. Dini düşüncenin altın çağını yaşadığı bu dönemde ateizm gizli ve dağınık bir şekilde, sistemden uzak ve otoriteye bir tepki olarak kendini göstermiştir.²¹

Yeniçağda ateizm bambaşka bir ivme kazanmıştır. 17.yy Rönesans ile birlikte felsefe ilerlemiş her şeyin akıl ve bilgi ile açıklanabileceği fikri hâkim olmuştur. İslam dünyasında bir önceki dönemde yaşanan ilim ve bilim alanında gelişmeler batıyı da bir nevi kendine getirmiş, orta çağdaki uykularından onları uyandırmaya sebep olmuştur. Aydınlanma dönemi denilen bu zaman diliminde çağın gerisinde kalmanın en büyük sebebi olarak din gösterilmiştir. Dönemin ateistlerinden Baron D’Holbach Tanrının kendi başına hiçbir anlam ifade etmediğini, insanın ona bu değeri izafe ettiğini belirtmiştir. Materyalizmden güç alarak fikirlerini savunmuştur. Dinin boş mistik inanışlardan başka bir şey olmadığını belirtmiş, ahlaki çöküntünün kaynağı olarak da dini göstermiştir.²² Descartes, Spinoza, David Hume gibi düşünürler teolojik sistemlere eleştiriler getirmeye başlamıştır.²³

Modern dönem ateizmi olarak isimlendireceğimiz 19. yy’a geldiğimizde artık kuru bir söylemden ziyade Tanrının yokluğunu ispatlamak üzerine sistematik düşünce tasavvurları ortaya çıkmaya başlamıştır. Savaşlar, ülkelerin sınırlarının değişmesi, yeni kurulan devletler derken felsefi bir düşünce olarak ortaya çıkan ateizm siyasi bir bakış açısı haline de dönüşmüştür. Bilimsel ilerleme tahminlerinin gölgesinde Tanrı var sayımcılığı yapan görüşlere galip gelmiş, inkârcıların önü açılmıştır. Karl Marx, Emile Durkheim, Nietzsche, Freud, Alber Camus gibi düşünürler modern dönemde ateizmi savunmuşlar; genelde bütün dinlere özeldir Hristiyanlığa tepkilerini ortaya koymuşlardır.²⁴ Yine de şunu belirtmeliyiz ki, modern dönem ateizmi gücünü büyük ölçüde materyalizmden almaktadır. Bilimsel materyalizm, pozitivism, bilimsel varsayımlar adı altında dine karşıt düşünceler dile

---

²⁰ Ferit Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Bir Deneme”, 352

²¹ Necip Taylan, *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu* (İstanbul: Şehir Yayınları, 2000).170

²² Aydın Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm*, (İstanbul, Furkan Yayınları, 2001), 22

²³ Ferit Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Bir Deneme”, 354

²⁴ Ferit Akdemir, “Ateizmin Tarihi Üzerine Bir Deneme”, 356

getirilmiştir. Daha da ilerleyen zamanlarda bu düşünceler dine karşı bilimi tek mutlak gerçek gösterecek kadar artmış, bilime ters düşen her görüş değersizleştirilmiştir.

Yukarıda bahsettiğimiz dönemler ve bu dönemlerde baskın olan düşünce biçimlerine de baktığımızda bilimsel ve felsefi bir sistem olarak görüldüğü zamanlar olsa da, kesin bir hükümle bunlardan biri olduğunu söylemek oldukça zor. Temelinde Hristiyan skolastiğine tepki olarak ortaya çıkmış bu akım tanrıyı yok sayarak ya da yokmuş gibi davranarak bir nevi kayıtsızlık sergilemekle felsefi ve bilimsel bir ateizm gerçeğinden ziyade kişilerde oluşan zihni ve davranışsal problemlerin dışı vurumu, kafa karışıklığı olarak ortaya çıkmaktadır.

1.3 Ateizmin Çeşitleri

Ateizmin çeşitleri konusunda da farklı görüşler ileri sürülmüştür. Nasıl ki dindarlara arasında dini yaşantıda farklılıklar ve görüş ayrılıkları varsa ateistler arasında da kendilerini tanımlamada bazı farklılıklar vardır. Ateistlerin kendi görüşlerinden yola çıkarak Teorik ateizm ve pratik ateizm olarak iki başlıkta ayrıldığını görürüz. Bunların kendi içinde alt başlıklar olarak çeşitlendiği de kaynaklarda bulunmaktadır. Biz bu çalışmada üç çeşit ateizmden bahsedeceğiz. Bunlar: Mutlak Ateizm, Teorik Ateizm, Pratik Ateizm.

Mutlak ateizm; buna göre insan zihninde doğuştan var olan bir Tanrı tasavvurundan bahsetmek mümkün değildir. Zaten doğuştan Tanrı fikri olmadığı için reddedecek bir şey de yoktur. Yani buradaki ölçü Tanrı'yı reddetmekten ziyade insan zihninde Tanrı diye bir bilginin yer olmadığı görüşüdür. Bu bakış açısının düşüncede ve pratikte mümkün olmadığını söyleyebiliriz. Bunun mevcut olmadığı tezini savunmak zor olduğu gibi ispatlamak da imkânsızdır. Halbuki İslam dininde Allah fikri fitrattandır. İnsan doğduğu andan itibaren yüce bir tanrıya sığınma ve inanma fikri ruhunun derinliklerinde saklıdır.²⁵

Teorik Ateizm; ise ateizm dediğimizde aklımıza gelen ve Tanrıyı yok sayan ateizm türüdür. Bu tür ateistler dindarların Tanrının varlığına dair koyduğu delilleri reddeder, karşıt tez oluşturmak için deliller sunmakta ve eleştirmektedir. Aslında bu tür ateistler sadece Tanrının yokluğunu savunmakla kalmaz, Tanrıya atfedilen kutsal kitap, peygamber, cennet, cehennem, vb. gibi dini değerleri de yok sayarlar. Agnostisizm, semantik ateizm, panteizm de Tanrı problemini çözülemez gördüğü için teorik ateizm grubuna girer. Yani diyebiliriz ki teorik ateizm düşüncenin sınırları ile teizmin inançları ve ilkeleri üzerinden ateizmi savunan felsefedir.²⁶

²⁵ Temel Yeşilyurt, *Çağdaş İnanç Problemleri* (Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 2020), 30

²⁶ Yeşilyurt, *Çağdaş inanç problemleri*.31

Pratik Ateizm; bir kişinin dine karşı duyarsız olması, yani Tanrı hiç yokmuş gibi davranmasıdır.²⁷ şöyle ki Tanrıyı hayatının bir parçası gibi görmeyerek hem düşünce de hem pratikte hayata sokmamaktadır. Böylece kendine bir özgürlük alanı oluşturmaktadır. Aslında bunu yaparken sorumluluklardan da kaçmakta bir nevi kendini avutmaktadır. Böylece ibadetlerden ve dinin koyduğu sınırlardan kendilerini kurtarmış olurlar.

---

²⁷ Aydın Topaloğlu, *Teizm ya da Ateizm*,(İstanbul, Furkan Yayınları, 2001), 26

İKİNCİ BÖLÜM

ATEİST SİTELERDE DİNLERE YÖNELİK ELEŞTİRİLER

1.1 Sosyal Medya ve Ateist Söylemler

Teknolojik gelişmelerin birçoğunun din üzerinde dolaylı ya da doğrudan etkisi olduğu bir gerçek. Her ne kadar dinin yapısını direk değiştirdiğini söylemek abartı olsa da, global ölçüde sağladığı geniş iletişim imkanları, kurumsal olmayan düzeyde insanların fikirlerini özgürce paylaşması imkanını sunduğu için dini inancın itibarını zedelemektedir.

Her çeşit bilginin bilirkışı ihtiyacı duyulmadan tek tuşla yayıldığı bir mecrada, bilgi kirliliğinin olmaması mümkün görünmemektedir. Buna rağmen dini değerlerin ve öğretilerin pratikte yayılması adına faydalarının olduğu da bir gerçek. Cemaat veya sohbet halkaları gibi gruplar uzun vadede daha aksak yol alabilecek dini topluluklar internet sayesinde taraftarlarına daha kolay ve daha hızlı ulaşma imkânı bulmaktadır, bu sayede din dışı söylemlere karşı bir çoğunluk bir ağız birliği sağlayabilmektedirler. Veya dindarların neye karşı neyi savunmak zorunda olduklarını bildirmesi ve bir bilinç oluşmasını sağladığı için bu alanlarda içerik üretmek, ateistlerin dine eleştirilerine karşı tez oluşturabilmek adına interneti avantajlı bir tebliğ aracına dönüştürmektedir.

Sanal İslami forumlarda ve çevrimiçi video paylaşım sitelerinde dini içerik grupların da giderek arttığını görüyoruz. Başlarda günah, haram, yasak diyerek girmeye çekinilen bu alanlarda artık dindar video paylaşımcılarının, dini yaşantısı ile milyonlar takipçisi olan influencerların varlığı hatta cemaat lideri diyebileceğimiz hocaların şeyhlerin bile canlı yayın açıyor olması, bu mecrada aktif olunmasının gerekliliğine dair bir farkındalık oluştuğunu göstermektedir. Tabii doğru içerik ve yönlendirmeler ile bilinçli kullanım esas alınarak bu platformlar kullanılmalıdır.

Ateistlerin penceresinden bakınca durum biraz daha farklı; dindarlar çok olmaktan ve topluluklardan güç alırken; ateistlerin internette çoğunluk arayışından ziyade, interneti kendi fikirlerini paylaşabilecekleri, seslerinin duyurabilecekleri, kendileri gibi düşünen insanları cesaretlendirebilecekleri, tabir yerindeyse özgürlüğün tadını çıkardıkları bir mecra olarak kullanılmaktadırlar.

Bu açıdan bakıldığında; sanal dünya ateistlere hem kendi fikirlerini paylaşma ve yayma imkânı sunmakta; hem de anneden babadan öğrendikleri din algısını sorgulayabilecekleri soruları akıllarına getirip, bunu ispatlayabilecekleri kütüphane kaynak ve içeriğe de ulaşma olanağı sağlamaktadır. Bunu yaparken kimliklerini saklamak zorunda

kalmadan, dinin tutarsızlıklarını ve kendi fikirlerinin doğruluğunu açıktan ilan etme fırsatını sunmaktadır.

Prof. Dr. Bülent Baloğlu'na göre;

“İnternet, ateistler için bir araya gelme, buluşma, inançsızlık halini açıkça ilan etme hususunda bulunmaz bir fırsat sunmuştur. İlâveten internet, ateistlerin birbirlerine destek vermelerini, moral, motivasyon aşılamlarını temin açısından fevkalâde önemli bir işleve sahiptir. İngiliz ateist yazar Christopher Hitchens'ın 'seyyar ateist' (*portable atheist*) kavramına atıfta bulunan Baloğlu, internette gezinen bilinçli ve aktif ateistlerin kullandığı cümlelerden birine şu şekilde örnek vermiştir. “Ben 'aktivist' bir ateistim. İşimden arta kalan vakitlerde bıkip usanmadan sosyal medyada gezinmek en büyük zevklerimden biri. Bunu özellikle Tanrıya inananları yani teistleri avlamak için yapıyorum. Genellikle dinî bakımdan sağlam alt yapısı olmayanların peşine düşerim. Kişinin nasıl bir alt yapıya sahip olduğunu birkaç tuzak sorudan sonra rahatlıkla anlarım. Balık misali oltama takılan bu kişilerle muhabbeti ilerletirim. Sonra sözü döndürüp dolaştırıp dine ve Tanrı inancına getiririm. Avımı köşeye kısırmak için soruları sürekli ben sorarım. Dinlerin irrasyonel olup insanın korkularından türediğini, hayal mahsulü olduğunu, saçma sapan hurafelerden ve çöl hikâyelerinden ibaret olduğunu cümlelerimin aralarına sıkıştırırım. Muhatabımın tepkilerini ölçerim, cevaplarını dikkatle takip ederim, cümlelerinden bazılarını cımbızlarım, nerede ve nasıl yanıldığını örneklerle ona açıklarım. Baktım ikna çabalarım kâr etmiyor, körü körüne inanmakta ısrarcı, onunla alay ederim. Bazen kendimi tutamadığım olur, hakaretler yağdırırım. Böyle ahmaklara hakaret etmek beni rahatlatıyor. Sonra bırakırım yakasını gider ve başka bir avın peşine düşmek üzere internetin derin sularına dalarım.”²⁸

ABD’de yayın yapan ateizm içerikli bir web sitesi olan “*atheistsites.net64*” ateistlerle ilgili pek çok içeriği bir arada bulunduran bir dizin bulundurur. Bu web sitesinde ateistlerin okuyabileceği öneri kitaplar, dinden çıkma hikâyeleri, politika, felsefe, kültür alanında kitap listeleri ve tavsiye siteler yer almaktadır. Hatta paylaşımları ile ateistler için özel sayılan gün ve olaylarda duygu birlikteliği bile sağlamaktadır.²⁹

İnternet ve sosyal medya aracılığı ile ateistlerin özellikle Müslümanları terörist göstererek özelde ve kasıtlı paylaşılan şiddet ve katliam görüntülerini yaydıkları, genel algı oluşturdukları bilinmektedir. Her ne kadar bu algının belli bir dünya bakış açısı oluşmuş insanlarda beklenen etkiyi oluşturmadığını belirtsek de, islamofobi gibi bir yapay korkuyu

²⁸ “Diyanet’ten sanal dünyada ‘seyyar ateist’ uyarısı”, <https://www.islamvemedya.com> (Erişim 06 Aralık 2023).

²⁹ Nazmiye Yağcı, “Çağdaş Din Felsefesi Örneği Olarak Sam Harris Örneği” (İstanbul, 2021). 31

dünyaya yaydığını biliyoruz. Bu tür genellemeci yaklaşımlar sadece Müslümanlara tepki oluşturmakla kalmamakta, toplumların huzur ve güven duygusunu da zedelemektedir.³⁰

Aslında yukarıda bahsettiğimiz kadarıyla bile anlaşılıyor ki; ateizm geleneksel yollarla dine tepkisellik oluşturduğu gibi, internet sayesinde dine yönelik hedef gösterici, alay edici, ötekileştirici içeriklerle de insanları etkilemektedir. Çoğunluğunu gençlerin oluşturduğu hedef kitle tarafından bu tarz içeriklerde fazlaca ilgi görmektedir.³¹

Günümüzde başta genç bireylerde olmak üzere dindarların yaşam tarzlarına ve bakış açılarına dünya çapında bir itiraz ve meydan okuma görülmektedir. Buna sebep olan durumların başında okulda ve ailede dayatılmaya çalışılan geleneksel ezberci dini bilginin, sosyal medya sayesinde hızla yayılan alternatif yaşam biçimleri ile uyuşmaması gelmektedir. Gençleri ikna edemeyen, kalbe ve akla hitap edemeyen bu yaşam tarzı kişileri anlam arayışına itmektedir. Bunun sonucunda yeni medya³² kullanıcısı, dijital din³³, sosyal medya vaizliği³⁴ gibi alanlarda taraflarca içerikler üretilmeye çalışılmaktadır.

Son dönemde nörobilim, nörofelsefe ve nöroteoloji gibi yeni disiplinlerin doğuşunda ateistlerin felsefe ve bilim alanında disiplinler arası çalışmalarının da büyük katkısı olmuştur. Sosyal medya aracılığı ile din felsefesinin konusu olan evrim, kötülük problemi, özgür irade, yaratılış gibi konular bilimin ışığında açıklanmaya çalışılarak tartışılmaktadır.³⁵

İnternette bazı forum ve sitelerde dini bilgisi ve altyapısı olmayan, sistemli araştırma yöntemlerini bilmeyen kişiler bir araya gelerek dinlerin zayıf noktaları gibi başlıklarla, seçme sorularla, akıl karıştırıcı varsayımlarla sanal platformlarda özgürce düşüncelerini yayma fırsatı elde etmektedir. Dürüst olmayan, inanıyormuş gibi davranılan bir hayattansa ateistlerin kendilerini dürüstçe ifade ettikleri özgür bir dünya fikrini savunarak kendilerini parlatmaktadırlar.³⁶

Mesela Amerika'da kurulan bazı ateist vakıflar sosyal medya hesaplarından seküler bir toplum söylemiyle dine karşı mesafeyi açıkça savunmaktadır. Kendilerini "özgür düşünceliler (Free From Religion Foundation)" olarak isimlendiren bir grup web sitesinde her ay sekülerlik adına yaptığı faaliyetleri paylaşmaktadır. Yine dünya üzerinde ateistlere hizmet ettiği bilinen

³⁰ Mehmet Şükrü Özkan, "Yeni Ateizmde Din Eleştirisi Pdf" , 14(Erişim 02 Aralık 2023).

³¹ Nazmiye Yağcı, , "Çağdaş Din Felsefesi Örneği Olarak Sam Harris Örneği"(İstanbul, 2021),2

³²Muzaffer Şahin ve Gökçe Şahin, "Geleneksel Medyanın Yeni Rakibi: Yeni Medya ve Canlı Yayınlar", (Yeni Medya Dergisi, C.:1, S.: 1, 2016), 50-63.

³³Yunus Ergen, "Dijital Din Nedir? - Yeni Medya ve Din Çalışmaları Üzerine Bir Derkenar-", (Medya ve Din Araştırmaları Dergisi, S.: 3, 2020) 151-155

³⁴"Medya ve Din",(Çevrimiçi) <http://www.diyabet.tv/medya-ve-din-de-bu-haftamedya-vaizligikavrami-konusuldu>, (09.02.2021).

³⁵ Nazmiye Yağcı, "Çağdaş Din Felsefesi Örneği Olarak Sam Harris Örneği"(İstanbul, 2021), 3

³⁶ Nazmiye Yağcı, "Çağdaş Din Felsefesi Örneği Olarak Sam Harris Örneği"(İstanbul, 2021), 7

“Humanists International” isimli vakıf internet sitesinde fikir özgürlüğünü savunurken, inançsızlara dair yapılan haksızlıkların rapor edilmesine ve hukuki takip sürecine dair faaliyetlerini takipçileri ile paylaşmaktadır.³⁷

Türkiye’deki ateistlerin sosyal medya hesaplarına baktığımızda ortak özellik olarak iğneleyici ve halkı anlamaktan uzak bir üsluba sahip oldukları görülmektedir. Hem kurumsal hem bireysel ölçekte bakacak olursak Ateizm Derneği, Türkiye Komünist Partisi, Ersan Öyman, Celal Şengör, Turan Dursun, Yasin Ceylan, İlhan Arsel gibileri alanları ve yöntemleri farklı olsa da ortak noktada buluşabildikleri görülmektedir.³⁸

Turan Dursun, İlhan Arsel ve Yasin Ceylan’ın görüşlerinden hareketle yolunu çizen Ateizm Derneği, sosyal medya hesaplarında bu düşünürlerin kitaplarını hediye ederek dini düşünceye karşı mücadelesini sürdürmektedir.³⁹

Sosyal medya platformlarının yaygınlaşması ile birlikte çevrimiçi aktif katılım kültürünün bir parçası olan sanal topluluk kavramı ortaya çıkmıştır. Çünkü sosyal medya günümüzde gündelik yaşam içerisinde dışlanan ve ötekileştirilen bireyler için bir görünürlük fırsatı sunmaktadır. Gerçekte içinde yaşadığı toplumla ilişkisi zayıf olan bireylerin veya aidiyet oluşturamamış grupların aidiyetini tekrar kurabileceği bir toplumsallık sunmaktadır.⁴⁰

Sanal toplumun önemli işlemlerinden biri de kimliklendirmedir. Fiziksel özelliklerinden ve genetik formlardan bağımsız bir kimlik yapısını bireylere sunar. Bu yüzden ateist toplulukların sanal ortamları bir yeniden kimliklenme aracı olarak görmesi doğaldır. Aslında sanal topluluklar yoluyla; yara almış ateist kimliklerin kendini tedavi etme imkânı elde ettikleri söylenebilir.⁴¹

Araştırmanın bu kısmında “Karikateist Facebook Topluluğu”⁴² sayfasındaki bazı paylaşımlardan örnekler verilecektir. Bu topluluklarda paylaşım yapan sayfa yöneticileri yaptıkları paylaşımlarla aynı zamanda medyatik bir temsil yeteneği de sergilemektedir. Kullandıkları kapak fotoğrafları ve profil fotoğrafları mesaja dönük etkin rol oynamaktadır. (*Görsel-1*) Genellikle resim ve video şeklinde olan paylaşımlarda arka plana koyulan bir görsel üzerine yazılmış ve ana fikri çarpıcı bir şekilde ifade eden alıntılar mevcuttur.

³⁷ Nazmiye Yağcı, “Çağdaş Din Felsefesi Örneği Olarak Sam Harris Örneği” (İstanbul, 2021), 29-30.

³⁸ Nazmiye Yağcı, “Çağdaş Din Felsefesi Örneği Olarak Sam Harris Örneği” (İstanbul, 2021), 31.

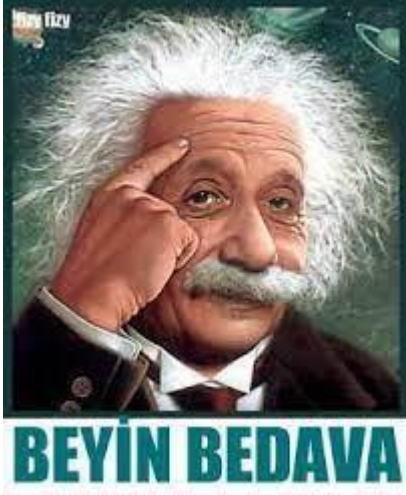
³⁹ “Ateizm Derneği Resmi Sitesi , Artık Yalnız Değiliz.” (Erişim 08 Aralık 2023).

⁴⁰ Göker, G. ve Keskin, “Sosyal Medya Türevi Olarak Sosyal İçerik Platformları: Betimsel Bir İnceleme”, Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi. (Ağustos 2015)8(39), 863.

⁴¹ Seçkin Özmen - Savaş Keskin, “Sosyal Medyada Öz-Temsil ve Ötekiliğin ‘Öteki Boyutu’: ‘Karikateist’ Toplumsalı Üzerine İnceleme”, (ts.), 541.

⁴² “Karikateist” Facebook Hesabı (Erişim 08 Aralık 2023).

Bu alıntılar topluluk tarafından kabul görmüş, kanaat önderlerinin cümlelerinden ve kesitlerden de oluşmaktadır. (Görsel-2) Her gün aktif çok sayıda görsel yüklenmektedir. Bu görsellerde ateizmin ve ateistlerin kendi doktrinleri ve kavramları dışında dine dair dikkat çekilmeye çalışılan çelişiklere ve anlamsızlıklara, toplumsal bozuklara bir gönderme söz konusudur. Doğrudan ateizmle ilgili paylaşımlardan ziyade İslam'ı ve Müslümanları hedef alan, kötü, yanlış, olumsuz düşüncelerden oluşmaktadır.

Görsel-1

Görsel-2

Görsel-3

Görsel-4

Paylaşımlar çoğunlukla dini inançların ve dindarların olumsuzlandığı, aksine ateizmin olumlandığı içeriklerle, alaycı anlatımlarla, siyasi eleştirilerle, hedef gösterilen inançların kutsal kitaplarından alıntılarla takipçilere sunulmaktadır. Çelişki gibi gösterilen ayetler ve dini sözler alıntılanarak yorumlanmaktadır. Topluluk içinde öteki olarak isimlendirilen inançlılar cahil, yobaz, sapkın, geri kafalı, terörist, bağınaz gibi ifadelerle aşağılama ve dışlamalara

maruz kalmaktadır. (Görsel 5-6) İnançlıların evrensel ahlak ve insani değerlere katkıları göz ardı edilmektedir.⁴³

Görsel-5

Görsel-6

Aslında buraya kadar belirttiğimiz hususları da göz önünde bulundurarak diyebiliriz ki; toplumsal bağlamda bir araya gelerek, çoğunluklu bir hareket oluşturma imkanları zayıf olan ateistler, sosyal medya aracılığı ile belirli bir sosyal çoğunluk elde edip, dayanışma sağlayabilmektedir. Azınlıkta da olsa bu paylaşımların altına yapılan yorumlarda muhalif görüşlerin yorumlarına da rastlanmaktadır. İki görüş taraftarları birbirini bu yorumlarda ötekileştirici ve dışlayıcı söylemlerle yargılamaktadır. Bu yorumlarda “Mümüntolara selam”, “Müslüman cahiller gerçeği neden göremiyor?”, “Biz çok baskı ve zulüm gördük.Kimliğimizi yaşayamıyoruz, Burada beni ezenlerle özgürce ve isyan edercesine alay etmek istiyorum.” vs. gibi çok sayıda yorumlar görülmektedir.⁴⁴

Ateistlerin faaliyet gösterdiği bir başka platform olan ateizm derneği web sayfası (ateizm.org.tr)⁴⁵ ve facebook hesabında; diğer platformlardan farklı olarak projeler kısmında derneğe maddi destek sağlamak amacıyla “bağış” uygulaması olduğu gibi, zorunlu din dersinden muafiyet, ateist mülteci yardım programı, yüksek ezan şikayet hattı gibi sekmeler eklendiği de görülmektedir. Sitedeki açıklama kısmında, Ateizm Derneği'nin Türkiye'deki ateist ve dinsizlerin korumak için kurulmuş bir sanal platform olduğundan da bahsedilmektedir.⁴⁶

⁴³ Özmen - Keskin, “Sosyal Medyada Öz-Temsil ve Ötekiliğin ‘Öteki Boyutu’: ‘Karikateist’ Toplumsalı Üzerine İnceleme”, 550.

⁴⁴ “Karikateist” Facebook Hesabı (Erişim 08 Aralık 2023).

⁴⁵ “Ateizm Derneği Resmi Sitesi – Artık Yalnız Değiliz.”

⁴⁶ Savaş Keskin, “Ötekinin Kurumsallaşması Ve İletişim Patikleri ve Dönüşen İletişim Pratikleri: Ateizm Derneğinin Sosyal Medyatik Öz Temsili”, *Journal of International Social Research* 11/60 (20 Aralık 2018), 978-990.984

Konuyu fazla dağıtmadan toparlayacak olursak; arama motoruna ateizm yazdığımızda karşımıza çıkan ve adı geçen sosyal medya hesaplarındaki paylaşımlardan yola çıkarak, sosyal medyanın toplumsal dönüşümlere katkı sunduğu ve hatta sebep olduğunu söylemek yanlış olmaz. Ateist forumların sosyal medyadaki hatırı sayılır varlıklarını düşünecek olursak bu yapının ifade ve paylaşımlarına dair kurumsallaşmayı desteklediği, gerçek hayattaki düşünce sistemlerini güçlendirdiğini de belirtmek gerekir.

2.2. Ateist Forumlarda İslam Dinine Yönelik İleri Sürülen Eleştiriler

Çalışmanın bu kısmında ateistler tarafından yönetilen ve içerik üretilen web sitelerinde sıkça karşılaşılan bazı sorulara ileri atılan iddialara değinilecektir. Bahsi geçen siteler paylaştıkları canlı yayınlarla davet ettikleri konuklarla veya online dergi içerikleri ile eleştirdikleri konuları ve sordukları soruları savundukları ateist felsefesine bir dayanak olarak kullanmakta bu konuda arayış içinde olanlara da alternatif bakış açısı sunmaktadır. Bu konulardan bazıları belli başlıklarla şu şekilde sıralanabilir:

a. Tanrı Var mı?

Tanrının varlığına dair kabul edilir bir delil yoktur iddiası, ateistlerin temel düşüncesidir. Çünkü gözümüzle görebildiğimiz, varlığına deliller ortaya koyduğumuz herşeyin gerçekliği bu kadar gözümüzün önündeyken, hala varlığını ispat etmek için uğraştığımız ve göremediğimiz bir Tanrıya niye inanalım? Sorusunu merkeze alırlar. Bu sorudan yola çıkarak yaptıkları yorumlarda şu soruları da sorarlar: Tanrıya inanmamak için hem mantıka hem bilime hem ahlaka dayanabilecek bir çok sebep varken, bilginin dünyada hızlıca yayılması ile bir şeyin varlığına inanmaktan çok onu gözlemlemek isteriz. Evet bir Tanrının yokluğu da bir iddiadır. Ancak inanan insanların savunduğu ve ispatı gereken ilk soru Tanrı var mıdır? sorusuna cevap aramaktır. Tanrı yoktur tezi ,Tanrının varlığı iddiasının temel sonucudur. Hiçbir zaman ispat edemediğimiz sadece korktuğumuz için inandığımız bir Tanrının varlığına körü körüne niye inanalım ki?⁴⁷

Ateist olmayı düşünenleri cesaretlendirici içerikler üreten “*medyascope*” isimli bir başka sitede İlahiyat Fakültesi öğrencisi olan Zeynep isimli bir kızın önce ailesinde sonra çevresinde sorgulamaya başladığı dini yaşantısının değişim süreci ve geçirdiği aşamalar anlatılmaktadır.Zeynep’in ateist olma sürecinden bahsedilmektedir:

“Lise dönemlerimde, kendi kendime hep Allah’ı sorgulamanın doğru olmadığını beni küfre götüreceğini söyledim” ama lise yıllarının sonunda yaratıcıyı da

⁴⁷ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”, haz. Ateizm Derneği Tv, *YouTube* (Erişim 12 Aralık 2023).

sorgulamaya başladım.O yıllarda yaratıcıya karşı kızgınlık dönemine girdim ve “Bir yaratım varsa denetlemek niye yok?” sorusunu sormaya başladım.

“Kader sorgulamam çok yoğundu. Kendi kendime en çok ‘Yaratıcı, insanların düşmesinden memnun mu oluyordu?’ sorusunu soruyordum.”İlahiyat öğrencisi ardından “kötülük problemi” üzerine düşünmeye başladım ve adalet ve eşitlik arasındaki o ince çizgideki durumu algılamaya çalışarak bazı kararlar aldım. İmam hatipte öğrenciler kopya çekti, sigara içti diye okuldan atılmazdı ama biz kızlara “erkeklerde gözü var, erkeklerle konuştu, sevgilisi var ahlaki kurallara uymadı” diye cezalar verilirdi.Tüm bu gördüklerim beni buralara getirdi” şeklinde ifadelerle din ile ilgili düşüncelerini dile getirdiği belirtilmektedir.⁴⁸

Bir başka internet sitesinde ise yine bu konuyla ilgili şu görüşlerle karşılaşılıyor: Tanrının gerçekten var olduğunu farz edelim. Benim niye ona tapınma zorunluluğum var? Eğer benim herhangi birine, bu biri benden çok daha güçlü bile olsa, tapınmayı reddetme yeteneğim varsa (eğer bunu seçebiliyorsam, böyle bir yeteneğim var demektir), o zaman bu yeteneği kullanmaktan dolayı neden ceza görmem gerekiyor? Eğer itaat istiyorsa, neden itaat etmeme yeteneğini de veriyor insana? Yok eğer başka türlüünden zevk alamıyorsa, o zaman “Peki bu Tanrı sadist midir?”⁴⁹

Bazen de tanrının varlığı konusu çıkarımlarla basite indirgenmiş bir nevi hafife alınmıştır. Örneğin; Tanrı, eğer varsa, hem varlığının tüm kanıtlarını bizden gizleyip, hem de bizlerden kendisine inanmamızı beklerken ne yaptığını zannetmektedir? Kendisi saklambaç oynayan bir çocuk mudur?⁵⁰

b. Din-Bilim

Din ve bilim çatışması ateizmin ilk dönemlerinden beri arguman olarak kullanılmıştır. Bilimin gerçekliği ve kanıtlanabilirliğinin yanında dinin, rivayetlerden ve olasılıklardan oluşan hikayesi ateistleri dinle ilgili eleştirilere sürüklemektedir. Niye Bilim varken dinin gerçeklerine inanalım? Bilim mi? Din mi? Sorularının beraberinde mantıksal çıkarımlarda ortaya atılmıştır. Örneğin, birkaç yüzyıl önce güneş herşeyin merkezi sanılıyordu, daha çok yakın zamana kadar galaksilerle çevrili olduğumuz bilgisine sahip değildik, bunlardan daha da önce üzerinde bulunduğumuz dünya her şeyin merkezi sanılıyordu, bizi bu konuda aydınlatan ise din değil bilim olmuştur. Dini kitaplar bize doğru bilgi vermediği gibi ancak

⁴⁸ İrfan Bozan, “Bir ilahiyat öğrencisi anlatıyor: ‘Müslümanları sorguladım, dinden uzaklaştım’”, *Medyascope* (13 Nisan 2018).

⁴⁹ Ateist Canavar, “Topluca Derlenmiş Ateist Soruları”.

⁵⁰ Ateist Canavar, “Topluca Derlenmiş Ateist Soruları”.

kendi zamanlarının ilkel din anlayışı ile uyuşur. Bu da dinlere inanmamak için önemli bir sebeptir.⁵¹ şeklinde tezler öne sürülmektedir.

İnternette yazı ve videoları ile içerik üreten sitelerden biri olan <https://evrimagaci.org/> ürettiği içeriklerle direk dine yönelik eleştiri ve soru üretmektense bilimsel verilerden deliller sunarak deney gözlem ve araştırmanın gücünü ortaya koymak suretiyle dine karşı bilimin gücünü savunmaktadır. Örneğin evrim nasıl türler yaratır?⁵² Dinler indirildikleri çağda da bilimsel gerçekleri tahmin edebiliyor muydu?⁵³ İnsanlar anlamadıkları ve katılmadıkları şeyleri niye Tanrı ile açıklamaya çalışır?⁵⁴ İnsanlar mantık yerine neden inançlara yönelir?⁵⁵ Gibi sorulara cevaplar vererek savundukları düşünce yapısını güçlendirmektedir.

c. Evrenin Yaratılışı

Evrenin yaratılışı ile ilgili pek çok soru da ateistlerin argümanları içerisindedir. Bu sorulardan bazıları şöyledir: Dünyanın yaşı bu kadar fazlayken dinlerin yaşının çok yakın bir zamana rastlaması mantıklı mı? Bilimsel verilere göre evrenin yaklaşık yaşı yaşı 13.5 milyar yıldır. Buna rağmen ibrahimi dinler bize en fazla 3000 bin yıl öncesinden haber getirmektedir. Modern insanın varlığına dair delil 300.000 yıl öncesine dayanıyorken bu durum ne kadar mantıklı olabilir? Yani çok uzun bir süre insanların Tanrısı yok muydu? Bu kadar zamandır insanlar Tanrısız ne yapıyorlardı?⁵⁶

Diğer taraftan teistlere karşı kendi görüşlerini savunan ateistlerin yaratılış konusunda en çok başvurdukları konu evrim teorisidir. Evrimin yıkılmayacak kadar güçlü bir kuram olduğunu savunan ateistler, tanrının yokluğuna dair bir delil olarak öne sürmektedirler.⁵⁷ Evrim kuramında ilk akla gelen insanın maymundan geldiği tezidir ki, teistler de evrimi bu açıdan eleştirmektedir. Buna karşılık ateistler bunun yanlış bir genelleme olduğunu belirterek, insanlar ve maymunlarının primat denilen atalardan evirildiklerini, bununla birlikte maymunun insanın atası olmadığı, akrabası olduğu fikrini savunmaktadır.⁵⁸ Teistlerin evrendeki mükemmel ölçü ve düzenin kendiliğinden, başıboş ve tesadüfen olamayacağı görüşünü evrim teorisinin bilimsel varsayımları ile çürütmeye çalışmaktadır.

⁵¹ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

⁵² “Evrimin İşleyişi - 3: Bir Canlıın Ebeveyni de, Çocuğu da Kendisi İle Aynı Türken, Evrim Nasıl Yeni Türler Yaratır?”, *Evrin Ağacı* (22 Ocak 2012).

⁵³ “Dinler o zamanda bilinmeyen bilimsel gerçekleri tahmin edebildi mi? | Soru & Cevap”, *Evrin Ağacı* (Erişim 13 Aralık 2023).

⁵⁴ “İlahi Safsata: İnsanlar, Anlamadıkları veya Katılmadıkları Şeyleri Neden ‘Tanrı’ ile Açıklamaya Çalışır?”, *Evrin Ağacı* (29 Mart 2022).

⁵⁵ “İnanç Önyargısı: İnsanlar Neden Mantık Yerine İnançlara Güvenir?”, *Evrin Ağacı* (30 Eylül 2021).

⁵⁶ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

⁵⁷ “Pozitif Ateizm”, *Pozitif Ateizm* (Erişim 20 Aralık 2023).

⁵⁸ “Ateistlere Sıkça Sorulan Sorular”, *Neden Ateist Oldum?* (blog) (Erişim 20 Aralık 2023).

Ateizmin en büyük tezlerinden biri evrenin tasarlanmadığı ve bir rastlantı sonucu ortaya çıktığıdır. Bu düşünceye Kuantum fiziği, Kaos teorisi, Evrim teorisi, Abiyogenez teorisi gibi varsayımlarla varmaktadır. Bir bilimci septik olmak zorundadır fikrinden yola çıkarak sürekli araştırmaya ve öğrenmeye açık olduklarını dile getirmektedirler.⁵⁹

d. Ahlaki Sorunlar

Genelde dinlerin özelde kutsal metinlerin çizdiği sınırların ve koyduğu ahlaki kuralların günümüz problemlerine çözüm olmadığı fikri ateistlerin bu konudaki bakış açısıdır. Şöyle ki, günümüz ile 3bin yıl öncesinin ahlaki sorunları değişmişken yüzlerce yıl öncesinin ahlaki çözüm önerileri ile bugünü düzeltmeye çalışmak ne kadar mantıklı olabilir ki? Kölelik dediğimiz sistemi dinler devam ettirdi ama insanlık bitirdi. Başka dinden olanları öldürmenin mübah görülmesi kabul edilir ahlak anlayışı değildir. Dinden çıkanları sırf karşıt fikirlerinden ötürü öldürmek, dini fetih adı altında topluları katletmek, suç işleyen birinin organlarını kesmek,taşlayarak cezalandırmak bugünkü ne ahlak anlayışımızla ne de hak hukuk anlayışımızla bağdaşabilir mi?⁶⁰

Din olmadan da ahlak olabileceğini savunan ateistler, tehdite dayalı oluşturulmuş bir ahlakı ahlak olarak görmemektedirler. Buna göre sırf Allah'dan korktuğu için kötü şeyler yapmaya yanaşmayan bir insan vicdanlı değil korkaktır. Ahlakiliğin kaynağı olarak vicdanı yada bir yaratıcıyı görmeyen bu bakış açısına göre eğer bir kişi ahlaklı davranıyorsa bunun sebebi ahlaksızlığı yaymamak ve bir gün kendine de zararının dokunmaması fikrine dayanmaktadır. Bu fikirden yola çıkarak da vicdandan önce o vicdanı taşıyacak akıllı insanlara ihtiyaç olduğu vurgulanmaktadır.⁶¹

e. Kadınlara Bakış

İslamın kadına bakışı kasıtlı bir eleştiriye maruz kalmıştır. Dönemin örf ve adetleri ile İslamın sergilediği korumacı tutum tamamen İslama hasredilmiş konunun karşıt arguman olarak kullanılmasına sebep olmuştur. Erkeğin kadın üzerindeki hakları sebep gösterilerek, inananları “Kadın ikincil sınıf insan mıdır?” Sorusuna muhatap kılmıştır. Aslında ahlaki sorunlardan biri olarak da eleştirilen bu başlığı, kendi içinde farklı eylemleri barındırdığı için ayrıca ele almakta da fayda var. Örneğin kabul edilir bir tarafı olmayan çocuk evliliği saygın dini figürlerin dahi uyguladığı bir istismar aracına dönüşmüş müdür? Kadınların kocasına itaat etmesi gereken bir köle gibi görünmesi değersizleştirilmesi, dövülmesi,cinsel saldırıda

⁵⁹ Evrim Ağacı “Ateizmin En Kuvvetli Argümanları, Kanıtları Nelerdir?”(blog)

⁶⁰ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

⁶¹ “Din olmadan Ahlak Olur mu? Celal Şengör Anlatıyor.”, haz. Bilim Ne Diyor? (Erişim 20 Aralık 2023)

bulunulması gibi konular kabul edilecek durumlar olmadığı halde neden dindarlarda daha çok görülmektedir? Nikahı kutsal sayan dinin koyduğu cariye mantığının hala açıklanabilir bir tarafı yok olduğu ve günümüzde varlığını sürdüren her büyük dinin bu uygulamaların bazıları geçmişinde veya kutsal metinlerinde bulundurduğu nasıl açıklanabilir?⁶² Aslında gündem edilen sorulan dinin yapı taşları olmasından ziyade, dini yaşayan toplumların yanlış algılama ve yaşama biçimleri olduğunu görmek gerekmektedir.

Başka bir eleştiri hususu da, herşeyi mantık çevresinde bilimle destekleyerek yorumlayabiliyorken herşeyi bilen Tanrının geriden gelmesinin, gayrı ahlaki ve yanlış olması tanrının olmamasına iyi bir delil olarak gösterilmektedir.⁶³

Kuran-ı Kerim’de kadınlarla ilgili bazı ayetlere dikkat çekilerek bu konuda eleştirilere dayanak sunulmaktadır. Tanrı’nın kadınlara ne garezi vardır? Neden gerekirse dövülebileceklerini söylemiştir? (*Nisa suresi, 34. Ayet*) Neden onlar “Aklen ve dinen eksik yaratıklardır” (*Hadis, kaynak: Buhari*). Neden şahitlikleri erkeğin yarısı değerindedir? Şeklinde sorular sorulmaktadır.⁶⁴

f. Coğrafya ve Din

Son zamanlarda sosyal medyada çok karşılaştığımız ateist eleştirilerinden biri de niçin dinlerin ve peygamberlerin hep aynı bölgeden türediğidir? Neden dinler bölgesel dağılım göstermektedir? Ateistlere göre dinlerin dünya haritasındaki dağılımına baktığımızda akla gelmesi gereken ilk şey insanların inandıkları dinlerin tamamen zamana ve mekana bağlı olmasıdır. Örneğin Mısır’da dünyaya gelen bir insan büyük ihtimalle müslüman olarak doğacak ve müslüman olarak ölecektir. Polonyada yaşayan biri ise hristiyan olarak yaşayı hristiyan olarak ölecektir. Çok az sayıda insan başka bir tanışıp o dine geçer. Her ne kadar teknoloji dinlerin yayılmasını kolaylaştırırsa da bunun etkisi bile çok azdır.Çinde doğup büyüyen birinin çok Tanrılı inançlarla bu kadar içiçeyken tek Tanrılı bir inanca geçişi ihtimali ciddiye alınmayacak kadar düşük bir ihtimaldir.⁶⁵

Diğer bir internet sitesinde ise şuna değinilmektedir: İnsanlar Adem’le Havva’dan türediye ve evrim, dolayısıyla da bununla bağlantılı olarak “çevre koşullarına bağlı modifikasyon” diye bir şey yoksa, neden dünyanın dört bir yanındaki insanların vücut özellikleri, deri renkleri vs. farklıdır? Canlı türleri yaşadıkları ortamlar içinde ve son halleriyle yaratıldılar ise, neden bilimde evrim denen bir prensibe inanılıyor ve neden bu teorinin yığınla

⁶² “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

⁶³ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

⁶⁴ Ateist Canavar, “Topluca Derlenmiş Ateist Soruları”.(Erişim 20 Aralık 2023)

⁶⁵ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

kanıtı vardır? Neden bütün saygın bilim adamları bu teorinin doğruluğuna inanırlar? Ve neden televizyonda yayınlanan bütün doğa belgesellerinde evrim teorisine doğrudan veya dolaylı atıflar yapılmaktadır?⁶⁶

g. Peygamberlere Güvenmek

Ateistlerin bu konuda dinlerin en büyük sorunu olarak gördükleri şey, tanrıdan bahseden kaynakların hiçbirine güvenemeyecekleri tezidir. En yakınımıza bile güvenemediğimiz bu dünyada peygamberlere ve peygamberlerin getirdiği her bilgiye nasıl güvenebiliriz ki? Dini inançlara göre Tanrı peygamber denilen kişilerle konuşmuş onlara mesajlar iletmiştir. Ama biz bunun doğru olduğunu yine sadece onların yazdıkları kitaplardan ya da peygamberlerle aynı dönemde yaşamış ve onlarla iletişim kurmuş kişilerden duyuyoruz. Bu da gösteriyor ki peygamberlerle ilgili elimizde güvenebileceğimiz hiçbirşey yoktur. Durum böyleyken gelişmemiş toplumlardan çıkan peygamberlerin söylediklerine nasıl güvenebiliriz ki? Neden ebedi varlığımız için bu kadar önemli olan bu mesaj varlığından bile emin olmadığımız peygamberlere kitaplarla iletilmiş? Neden hepimizin inanacağı bir şekilde doğrudan bize iletilmedi? O peygamberlerin etrafında yaşayan insanlarla bizim durumumuz aynı mı, bu adilce mi?⁶⁷ şeklinde sorular yöneltildiği görülmektedir.

Ateistlerin peygamberler ve görevlerine dair eleştirilerinde temel aldıkları çıkış noktası getirdikleri bilginin güvenilir olmadığı, kaynağının geçersiz olduğu şeklindedir. Onlara göre vahiy bilgi kaynağı olamaz çünkü vahyi alan kişi bunu Tanrı'dan aldığını ispatlayamaz. Bu yüzden de gelenek,otorite ve vahiy onlar için güvenilir bilgi edinme yolları değildir.⁶⁸

Öneğin by konuyla ilgili bir paylaşımda Peygamber diye bir kişinin bile yaşayıp yaşamadığı sorgulanmakta böyle birinin hiç olmadığı ihtimali üzerinde durulmaktadır. Rivayet kültürü ve dedikoduyu birbirine denk görerek eski arap metinlerinde Muhammed'den bahsedilmediğini öne sürmüşler ve hatta uyduruk bir karakter olarak tanımlamışlardır.⁶⁹

Ateistlerin peygamberlik makamını eleştirirken kullandığı söylemlerden biri de, Kuran-ı Kerim'in Allah tarafından gönderilmediği Hz. Muhammed'in kendisinin yazdığı iddiasıdır. Hatta bunu yaparken Tevrat'tan ve eski metinlerden yararlandığı belirtilmektedir.

---

⁶⁶ Ateist Canavar, “*Topluca Derlenmiş Ateist Soruları*”.

⁶⁷ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

⁶⁸ “Richard Dawkins’in Kızına Mektubu”, *Ateist Canavar* (blog), 12 Ağustos 2012.

⁶⁹ “Muhammed’in yaşadığına dair kanıtlarınız nedir?”, *Ateist Canavar* (blog), 25 Haziran 2016.

Bunun dışında Peygamber'in yakınında olup önceden Yahudi ya da Hristiyan iken sonrada Müslüman olmuş sahabelerden bu konuda yardım aldığı belirtilmektedir.⁷⁰

Yine Hz. Muhammed'in peygamberliği eleştirilirken en çok kullandıkları arguman eşleri ile ilişkileri ve eş sayısının çok olması ile ilgilidir. Hz. Muhammed'in cinsel hayatı başlıklı paylaşımlarla bu konu ele alınmakta, Bir nevi küçümsenip alay edilmektedir.⁷¹

h. Özgür İrade ve Kader İlişkisi

Ateistlerin sosyal medyada en çok gündem ettikleri sorulardan biri de özgür irade ve kader çelişkisidir. Buna göre, Tanrı inancında insanlar dünyada yaşadıklarının bir karşılığı olarak öbür dünyada yargılanırlar, cezalandırılır veya ödüllendirilirler. Bize öğretilen bizi yaratan tanrının geçmiş ve gelecekteki herşeyi biliyor olmasıdır. Herşeyi yaratmış olması ve herşeye gücü yetiyor olmasıdır. Yani tanrı bizim hayatta ne tür seçimler yapacağımızı da biliyordu. Bizi bu kaderle yaratan , eksi ve artılarımızla yaratan O'dur. Duruma böyle baktığımızda özgür irade dediğimiz şey anlamsız olur. Her şeyi tanrı belirliyorsa özgür iradeden bahsetmek imkansız görünüyor.⁷² Veya Tanrı her şeyi biliyorsa (geçmiş, gelecek, vs), o zaman geçmiş de, gelecek de daha yaratılış anında belli demektir. Belli olan bir şeyi değiştirmek için, kitap, peygamber, vs. göndermenin mantığı nedir?⁷³

Ateistlerin müslümanlara yönelttiği bazı sorularda Kuran-ı Kerim'den ayetlerle eleştiri getirdikleri delil göstererek cevap bekledikleri görülmektedir. Örneğin; Kuran-ı Kerim'e göre Tanrı bazılarının kalplerini mühürlemiş, onlardan imanı esirgemiştir. (Biz ateistler o kişiler deniz belli ki). Peki bu durumda Tanrı bize haksızlık yapmış olmuyor mu? Bizim ne suçumuz vardır? Bu Tanrı'nın adil sıfatıyla çelişmiyor mu? Bizim ateist olacağımızı biliyordu ve bunu bilerek yarattıysa şimdi neden şikayetçi oluyor?⁷⁴ Şeklinde sorulara cevap aradıkları görülmektedir.

1. Tanrının Acımasızlığı

Ateizm yanlısı sitelerde en çok eleştirilen konulardan birisi de Tanrı'nın herşeyi yaratan olmasına rağmen cezasını insanlara çektiriyor olmasının mantıklı olmadığı bakış açısıdır. Mesela; yukarıda bahsettiğimiz gibi hatalarımızın da iyi taraflarımızın da yaratıcısı

⁷⁰ "Sümer'den Tevrat'a, Tevrat'dan Kuran'a Söylencelerin Peşinde..." (Erişim 20 Aralık 2023).

⁷¹ "Muhammed'in Cinsel Hayatı 1" (Erişim 20 Aralık 2023).

⁷² "Allah'a İnanmamak İçin 10 Sebep".

⁷³ Ateist Canavar, "Topluca Derlenmiş Ateist Soruları".

⁷⁴ Ateist Canavar, "Topluca Derlenmiş Ateist Soruları".

Allah ise zaten bizim ne yapacağımızı biliyordu. Çoğumuzun inanmadan öleceğini de biliyor. Ama bizi yine de çok acımasız bir şekilde cezalandırıyor. Kendisine inanmayan yada inanamayan bir insanı sonsuz acılarla cezalandıran bir tanrı figürü ortaya çıkmaktadır. Oysa biz insanlar bile hiç kimseye böyle acımasızca davranmayı adil bulmayız. Özellikle kendi yaptığımız varlıkları hata yaptıkları için ateşte ebediyen yakmak mantıkla asla açıklanacak bir durum değildir. Sen tanrı olsan başkalarına bunu yapar mıydın?⁷⁵ Şeklinde sorularla yaklaşmaktadır.

Topluca derlenmiş “Ateist Soruları” isimli bir başka paylaşımda kendini ateist olarak tanımlayan birinin şöyle bir sorusunu görüyoruz: “Farz edelim ki bilim kurgu filmlerindeki o akıllı robotları yapacak kadar gelişti teknolojimiz. Ve bu yaptığımız robotlar hem kendi varlıklarının bilincinde, hem de hür seçimlerini yapabilecek varlıklar. Bu durumda, biz onlardan, bize köle gibi itaat etmelerini bekleyebilir miyiz? Buna hakkımız var mıdır? Bunu yaparsak, bu durumun hür insanları köle edinmekten ne farkı vardır? Bu bizi, gaddar, acımasız, despot ve adaletsiz yapmaz mı?”⁷⁶

i. Dini Yaşantının Anlamsızlığı

Dindarlar bir dine bağlanmayı anlam arayışı olarak görüyorlarken, ateistlerin dindarları tam tersi bir düşünceyle dini yaşantının anlamsızlığı eleştiriyor olması ilginç gelmektedir. Çünkü ateistlere göre, dindar insanların ateistlere en çok söylediği şeylerden biri dinsiz ve Tanrısız bir yaşantının anlamsız ve boş olduğudur. Düşünsenize hepimiz aynı dünyada yaşıyoruz. 4 milyar yıldır varolan bir yaşamdan bahsediyoruz. Biz geçmişte yapılan eserler ve atalarımızın sağladığı katkılarla bugünleri yaşayabiliyoruz. Bu dünya geçici ise bu dünyada yaptığımız herşey anlamsız değil midir? Binlerce yıldır ürettiğimiz fikirleri boşuna ürettik, boşuna insana katkı sağladık değil midir? Ve insanlar sadece efsaneden ibaret olan bir ahiret için mi yaşıyorlar? Ve ahirette de hiçbir amaçları beklentileri umutları olmadan sonsuza kadar yaşayacaklar mı? Sürekli gelişen bir dünyada geçici olarak yaşamak boş da; sonsuz bir dünyada tamamen amaçsız bir şekilde yaşamak nasıl anlamlı olur?

j. Tanrının Anlamsızlığı

Tanrı'nın varlığı probleminin de bir uzantısı olarak sordukları sorular ve eleştirdikleri konular her ne kadar birbirine benzer olsa da uzayıp gitmektedir. Örneğin, dini bilgiler aslında bize Allah'la ilgili çok basit bilgiler veriyor. İnsanları sadece şahit olmaları ve ibadet etmeleri

⁷⁵ “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”.

⁷⁶ Ateist Canavar, “Topluca Derlenmiş Ateist Soruları”.

için yaratmıştır gibi. Hatta insanların çoğunu cehennem için yaratmıştır. Hani tanrı ezeli ve ebediydi, hani bizi yaratıyor ve peygamber denilen kişiler vasıtasıyla bizimle iletişim kuruyordu. Biz yokken Tanrı tek başına mıydı hiç birşey yok muydu? Tanrının bütün varlığı insanlıktan mı ibaret? Bu çok bencilce değil mi? Yada insanlar için kibirli bir konum oluşturamaz mı? Düşünsenize Tanrı'nın varlığının sebebi biziz. Sanki Allah bizim için var. Ya da uçsuz bucaksız bu evreni yaratıp milyarlarca yıl sonra önemsiz bir noktaya bizi yerleştirdi, bize bazı kurallar koydu. Ve öyle görünüyor ki yaptığı tek şey bizi yönetmek. Tanrı isteseydi bizi yaratıp doğrudan cenete koyabilirdi bu kadar oyuna gerek var mıydı? Tanrının ve peygamberlerin geçmişe ait birer efsane mitler oluştuğu çağrışımını kuvvetlendiriyor. Elimizde olan tek varlığımızı hayatımızı varlığından bile emin olmadığımız bir tanrı için çöpe atıyoruz.⁷⁷ Bunlar gibi pek çok sebep ateistlere tanrının yokluğunu ifade ediyor.

Farz edelim ki bilim kurgu filmlerindeki o akıllı robotları yapacak kadar teknolojimiz gelişti. Ve bu yaptığımız robotlar hem kendi varlıklarının bilincinde, hem de hür seçimlerini yapabilecek varlıklar. Bu durumda, biz onlardan, bize köle gibi itaat etmelerini bekleyebilir miyiz? Buna hakkımız var mıdır? Bunu yaparsak, bu durumun hür insanları köle edinmekten ne farkı vardır? Bu bizi, gaddar, acımasız, despot ve adaletsiz yapmaz mı?⁷⁸

Tanrı'nın anlamsızlığı paradoks problemleri olarak tanımlanan bazı sorularla mantık karmaşasına dönüştürülmektedir. -Tanrı'nın kendi kendini yok etmeye gücü yeter mi? -Tanrı'nın ikinci bir Tanrı'yı yaratmaya gücü yeter mi? -Tanrı'nın birden fazla olmaya gücü yeter mi? -Tanrı'nın gücü yetmeyecek birşeyi yaratmaya gücü yeter mi? -Tanrının kendisinden daha güçlü bir tanrı yaratmaya gücü yeter mi? -Tanrı mantık ilkelerinin üzerinde midir? Aynı anda hem doğru olan hem de yanlış olan bir şey yaratabilir mi örneğin, daire şeklinde bir kare? -Tanrı evreni yaratmadan önce neredeydi? Ne yapıyordu? -Tanrı geleceği hem bilir, hem de değiştirebilir mi? Değiştirirse eski bilgisi yanlış olur. -Tanrı düşünebilir mi? Düşünme geleceğe ve geçmişe dairdir. Tanrı geleceği ve geçmişi bildiği için düşünememelidir. Düşünmeye kalktığında kendini yalanlar. Bu yüzden Tanrı gelecek de kurgulayamaz. Kurgularsa geleceği bilmiyordur.⁷⁹ Şeklinde devam eden sorular sorulmaktadır. Bazılarına gerçekten cevap beklenirken bazıları sadece mantık kargaşası oluşturmak için sorulmaktadır.

Örneğin atesitlerin sorularına karşılık içerik üreten bir youtube sayfasında sokak röportajları şeklinde ateistlerin sorduğu sorulardan derlenmiş bölümlerde, hem bu sorular

⁷⁷ "Allah'a İnanmamak İçin 10 Sebep".

⁷⁸ Ateist Canavar, "Topluca Derlenmiş Ateist Soruları".

⁷⁹ Ateist Canavar, "Topluca Derlenmiş Ateist Soruları".

gündeme getirilmekte hem de bu sorulara cevap verilmektedir.⁸⁰ En popüler atest soruları olarak tanımlanan soruların içerisinde,

-Allah kendinden daha büyük bir taş yaratabilir mi? -Ölen bebekler cennete gidiyorlar, ben neden bebekken ölmedim de şu an cehenneme gitme riskiyle yaşıyorum? -İki tane sonsuz yaratıcı olamaz mı? -Bu kadar büyük bir Allah, Bu kadar küçük bir insanla niye uğraşsın? -Allah kalpleri mühürlüyorsa, atesitin bunda suçu ne? -Allah nerededir? -Kuran’da neden hep deve ve hurmadan bahsedilir de, penguen ve avakadodan bahsedilmez? -Allah’ın gücü sonsuzsa meleklerle niye ihtiyaç duyar? ⁸¹ Gibi sorular yer almaktadır.

---

⁸⁰ “En Popüler Ateist Soruları! Çapraz Sorgu Sözler Köşkü”, haz. Sözler Köşkü.(Erişim Tarihi 20 Aralık 2023)

⁸¹ “Kalpler Mühürleniyorsa Ateistin Suçu Ne? Çapraz Sorgu B20”, haz. Sözler Köşkü.(Erişim Tarihi 20 Aralık 2023)

Sonuç

İncelediğimiz ateizm karşıtı sitelerde görülüyor ki, sosyal medyada aktif olan gruplar, Tanrı'nın varlığı veya yokluğu ile ilgilenmeyip agnostik tutum sergileyen bir gruptan ziyade, ateist görüşlerin güçlü olduğu ve dine karşı bilimin ve yeniliğin gücünü savunan bir görüşle argüman üreten pozitif ateistlerdir. Bahsi geçen platformlardaki ateistlerin tanrı görüşleri, evrim hakkındaki görüşleri, din-bilim ilişkisi, dinin sosyal hayattaki koyduğu kurallar, evrenin yaratılışı, peygamberler ve kutsal kitaplara bakış açısı kapsamında eleştirilerine yer verdik.

Takip ettiğimiz başlıklarda gördüğümüz kadarıyla ateistler kendi görüşlerine destek olan, orijinal bir tez üzerinden düşüncelerini üretmek yerine, teistlerin delilleri üzerinden antitezci bir duruş sergilemektedirler. Aslında teistlerin -kabul etmedikleri- görüşlerine karşı savunma yaparken gizliden gizliye onu kabul etmiş bile sayılmaktadırlar. Delillerinin zayıf ve yetersiz olduğunu savundukları teistlerin görüşlerinden daha güçlü ve tutarlı bir düşünce sistemi üretememişlerdir.

Çalışmamızın amacı, Ateist sitelerine eleştirilerine ve sordukları sorulara cevap vermek olmasa da şunu belirtmeliyiz ki, din semavidir, inanç boyutu kuvvetlidir. Onun bilimsel verilerle test edilmeye, ya da sürekli doğrulanmaya ihtiyacı olmamalıdır. Din hem bu dünya hayatını hem de metafizik alem olan ahiret hayatını ele alan bütüncül bir bakış açısı sunar. Bilimin metot ve usülleri farklıdır, bu dünya hayatını ve var olanı anlamaya yöneliktir. Farklı istikametlerde seyretseler bile, bilimsel verilerle dini argümanlar yan yana gelebilir, birbirini destekleyebilir. Elbette kainatta her şey hakikate ulaşır. Dünya nüfusunun % 90'ından fazlasının Tanrı fikrine sahip olması inanç hakikatinin ne kadar büyük bir güç olduğunu da kanıtıdır.

Unutulmamalıdır ki, geçmişten bu yana dinler gerek bireysel, gerek toplumsal ve gerekse evrensel açılardan mutluluğun temini yönünde ilkeler ortaya koymuş, niçin var olduğu ve nereye gidileceğine dair getirmiş olduğu açıklamalarla insanlara bir vizyon sunmuştur. İnsanlığa hitap eden din ateistlerin düşündüğünün aksine ne bir ideoloji, ne sadece ekonomik ve politik bir yapı, ne de felsefi bir dünya görüşüdür. O evreni ve canlıları kucaklayan, bütün insanları insan olmak bakımından hoşgörüle karşılayan, onları dili, rengi, kültürü, sosyal statüsü, ekonomik durumu, cinsiyeti, nesebi ya da geçmişiyle yargılamayan, ve yeryüzünde adaleti amaçlayan engin bir inanç sistemi ve hayat düzenidir. Büyüklüğü ve kucaklayıcılığı içerisinde yaşamın her alanıyla ilgili olarak bizlere temel ilkeler sunan, hayatı

konularda çözüm yolları öneren evrensel bir değerler sistemidir. Canlılara şefkatle yaklaşılmasını isteyen, insanlar arasında iyiliği ve dürüstlüğü tavsiye eden ve maddi âlemin geçici olduğunu düşündüren bir yaşam tarzıdır. Bu anlamda İslâmiyet herhangi bir teorisyenin zihnine sığacak kadar dar olmadığı gibi, bütün varlığa, tarihe, toplumsal yapıya ve insanlığa idelojilerin yaptığı gibi tek bir ilkeyle yaklaşacak kadar da sığ bir bakış değildir.

Günümüzde kitle iletişim araçlarının etkinliğinin artışı ile sosyal medyada düşünce ekseninde paylaşımlar artmış, çeşitlenen dini kabul ve yaklaşımların yayılması kolaylaşmıştır. Ateistler de sanal dünyanın imkanlarından faydalanmakta geri durmamakta, sanal sitelerde aktif rol almaktadır. Her kesimden insan tarafından; dinlerin tutarsızlığı, güncel dini meselelerin kritiği, ateistlerin karşılaştığı sorunlar, dine dair yaptıkları eleştiriler gibi konular bu sitelerde tartışılır ve propogandası yapılır hale gelmiştir. Bu tartışmaların gölgesinde kalmadan bu platformlarda var olmak doğru içeriklerin sayısını arttırmak ve dindar camiada bilinç oluşturmak, cevap niteliğinde içerikler oluşturmak durumundayız. Sanal dünyanın etkin gücünü dinin tebliğ, tebyin, temsil metodları açısından kullanabilmek, İslam'a hizmet etme gayesi olan her müslümanın yeterliliği olması gerekmektedir.

KAYNAKÇA

- Akdemir, Ferit. “Ateizmin Tarihi Üzerine Bir Deneme”.
Ateist Canavar. “Topluca Derlenmiş Ateist Soruları”. *ATEİST CANAVAR* (blog), 03 Ekim 2017. <https://ateistcanavar.wordpress.com/2017/10/03/topluca-derlenmis-ateist-sorulari/>
ateistdergi.com. *Ateist Dergi 18. Sayı - Ekim 2016: Ateist Dergi 18. Sayı - Ekim 2016*. Ateist Dergi, 2016.
- Bozan, İrfan. “Bir ilahiyat öğrencisi anlatıyor: ‘Müslümanları sorguladım, dinden uzaklaştım’”. *Medyascope*. 13 Nisan 2018. Erişim 03 Aralık 2023. <https://medyascope.tv/2018/04/13/cevremdeki-musulmanlari-sorguladim-dinden-uzaklastim-bir-ilahiyat-ogrencisi-anlatiyor/>
- Erdoğan, İsa. “Ateist Soruları ve Kesin Cevaplar”. *İSLAMİ İLİMLER* (blog), 01 Kasım 2021. <https://isaerdogan.com/ateist-sorulari-ve-kesin-cevaplar/>
- Keskin, Savaş. “Ötekinin Kurumsallaşması Ve Dönüşen İletişim Pratikleri: Ateizm Derneğinin Sosyal Medyatik Öz Temsili”. *Journal of International Social Research* 11/60 (20 Aralık 2018), 978-990. <https://doi.org/10.17719/jisr.2018.2849>
- Özkan, Mehmet Şükrü. “Yeni Ateizmde Din Eleştirisi.Pdf”. Erişim 02 Aralık 2023. https://www.academia.edu/38569725/yeni_ateizmde_din_ele%C5%9Ftirisi_pdf
- Özmen, Seçkin - Keskin, Savaş. “Sosyal Medyada Öz-Temsil ve Ötekiliğin ‘Öteki Boyutu’: ‘Karikateist’ Toplumsalı Üzerine İnceleme”.
- Şimşek, İsmail. *Ateizmden Ateizme Tanrı Ve Yanılgılar*. Eski Yeni Yayınları, 1.Baskı., 2020.
- Taylan, Necip. *Düşünce Tarihinde Tanrı Sorunu*. İstanbul: Şehir Yayınları, 2000.
- Yağci, Nazmiye , “Çağdaş Din Felsefesi Problemi Olarak Yeni Ateizm, Sam Harris Örneği Yeşilyurt, Temel. *Çağdaş inanç problemleri*. Ankara: Diyanet İşleri Başkanlığı Yayınları, 6. baskı., 2020.
- Altay Cem Meriç - YouTube”. Erişim 09 Aralık 2023. <https://www.youtube.com/channel/UCqJafeVIno1uSkmuWZtGKRw>
- “Allah’a İnanmamak İçin 10 Sebep”. haz. Ateizm Derneği Tv. *YouTube*. Erişim 12 Aralık 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=cCwgsBewGe4>
- Neden Ateist Oldum. “Ateistlere Sıkça Sorulan Sorular”. Erişim 20 Aralık 2023. <https://ateistsin.blogspot.com/2017/07/ateistlere-sikca-sorulan-sorular.html>
- “ateistlerin soruları - Google’da Ara”. Erişim 03 Aralık 2023. <https://www.google.com/search?q=ateistlerin+sorular%C4%B1&oq=ateistlerin+sorular%C4%B1&aqs=chrome..69i57j0i512l2j0i22i30l7.4870j0j15&sourceid=chrome&ie=UTF-8#fpstate=ive&vld=cid:9e4570eb,vid:kESrKLT3iM8,st:0>
- “Ateizm Derneği Resmi Sitesi – Artık Yalnız Değiliz.” Erişim 08 Aralık 2023. <https://www.ateizmderneği.org.tr/>
- Evrin Ağacı. “Ateizmin En Kuvvetli Argümanları, kanıtları nelerdir? | Soru & Cevap”. Erişim 03 Aralık 2023. <https://evrimagaci.org/soru/ateizmin-en-kuvvetli-argumanlari-kanitlari-nelerdir-37210>
- Dr. Kurtuluş Berzan. “Bir Ateistin Müslümanlara Soruları”. Erişim 03 Aralık 2023. <https://www.bilimveyaratilisagaci.com/f/s/bir-ateistin-musulmanlara-sorulari/>
- “Din olmadan Ahlak Olur mu? - Celal Şengör Anlatıyor.” haz. Bilim Ne Diyor. Yayın Tarihi 13 Ocak 2022. <https://www.youtube.com/watch?v=AX70CDtnqhM>
- Evrin Ağacı. “Dinler O Zamanda Bilinmeyen Bilimsel Gerçekleri Tahmin Edebildi mi? | Soru & Cevap”. Erişim 13 Aralık 2023. <https://evrimagaci.org/soru/dinler-o-zamanda-bilinmeyen-bilimsel-gercekleri-tahmin-edeildi-mi-13775>

- <https://www.islamvemedya.com>. “Diyamet’ten sanal dünyada ‘seyyar ateist’ uyarısı”. Erişim 06 Aralık 2023. <https://www.islamvemedya.com/diyamet-ten-sanal-dunyada-seyyar-ateist-uyarisi/585/>
- “En Popüler Ateist Soruları! - Çapraz Sorgu 15 1 Sözler Köşkü”. haz. Sözler Köşkü. Yayın Tarihi 15 Haziran 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=kESrKLT3iM8>
- “Evrin Olmasaydı Ne Olurdu? | Celal Şengör İle Olmasaydı Ne Olurdu”. haz. KAFA TV. Yayın Tarihi 16 Ağustos 2023. <https://www.youtube.com/watch?v=BGo3TzmeZqA>
- Evrin Ağacı. “Evrin İşleyişi - 3: Bir Canlının Ebeveyni de, Çocuğu da Kendisi İle Aynı Türken, Evrin Nasıl Yeni Türler Yaratır?” 22 Ocak 2012. Erişim 13 Aralık 2023. <https://evrimagaci.org/evrimin-isleyisi-3-bir-canlinin-ebeveyni-de-cocugu-da-kendisi-ile-ayni-turken-evrin-nasil-yeni-turler-yaratir-289>
- Evrin Ağacı. “İlahi Safsata: İnsanlar, Anlamadıkları veya Katılmadıkları Şeyleri Neden ‘Tanrı’ ile Açıklamaya Çalışır?” 29 Mart 2022. Erişim 13 Aralık 2023. <https://evrimagaci.org/ilahi-safsata-insanlar-anlamadiklari-veya-katilmadiklari-seyleri-neden-tanri-ile-aciklamaya-calisir-11584>
- “İmam hatiplileri deist yapan 100 soru... “Ya Hıristiyan Veya Ateistler Haklıysa?” 18 Nisan 2018. Erişim 03 Aralık 2023. <https://www.cumhuriyet.com.tr/haber/imam-hatiplileri-deist-yapan-100-soru-ya-hiristiyan-veya-ateistler-hakliysa-959849>
- Evrin Ağacı. “İnanç Önyargısı: İnsanlar Neden Mantık Yerine İnançlara Güvenir?” 30 Eylül 2021. Erişim 13 Aralık 2023. <https://evrimagaci.org/inanc-onyargisi-insanlar-neden-mantik-yerine-inanclara-guvenir-10991>
- “Kalpler Mühürleniyorsa Ateistin Suçu Ne? Allah Beni Yaratırken Bana mı Sordu?(Haşa) Çapraz Sorgu B20”. haz. Sözler Köşkü. Yayın Tarihi 11 Aralık 2021. <https://www.youtube.com/watch?v=R5rFGN89Y2c>
- “Karikateist”. Erişim 08 Aralık 2023. <https://tr-tr.facebook.com/people/Karikateist/100069923753319/>
- “Muhammed’in Cinsel Hayatı 1”. Erişim 20 Aralık 2023. https://ateizm.blogspot.com/2009/05/muhammedin-cinsel-hayat-1_13.html
- Ateist Canavar. “Muhammed’in yaşadığına dair kanıtlarınız nedir?”, 25 Haziran 2016. <https://ateistcanavar.wordpress.com/2016/06/25/muhammedin-yasadigina-dair-kanitlariniz-nedir/>
- Pozitif Ateizm. “Pozitif Ateizm”. Erişim 20 Aralık 2023. <https://pozitifateizm.wordpress.com/>
- Ateist Canavar. “Richard Dawkins’in Kızına Mektubu”, 12 Ağustos 2012. <https://ateistcanavar.wordpress.com/2012/08/12/richard-dawkinsin-kizina-mektubu/>
- “Sümer’den Tevrat’a, Tevrat’dan Kuran’a söylencelerin peşinde...”. Erişim 20 Aralık 2023. <https://ateizm.blogspot.com/2012/09/sumerden-tevrata-tevratdan-kurana.html>